

STARA KOPRIVNICA U SJEĆANJU

Moja sjećanja postoje iz vremena prije II. svjetskog rata, kada je Koprivnica bila mali grad. To je bio život koji se ne ponavlja u današnjim prilikama, jer je danas mnogo lakše živjeti, samo što se izgubilo ono najvrednije, nestali su oni dobri ljudski odnosi koji su spajali narod.

Željela bih da ovim zapisima iz tog vremena dam sliku ondašnjeg života, da i mlađi naraštaji budu upoznati kako se nekad živjelo u staroj Koprivnici.

NARODNI ŽIVOT

Stari Koprivničani govorili su većinom kajkavskim dijalektom, a samo službeno u raznim kancelarijama govorili su namještenici književnim jezikom, a kad su imali stranke, primjerice odvjetnici gospoda od magistrata s nižim staležom-seljacima i slugama, služili bi se u govoru kajkavskim jezikom.

Koprivnica je tada bila mali grad, u kojem su bili nastanjeni većinom neškolorani ljudi s jednostavnim zanimanjem pa su tako i govorili, jednostavno i bez prenemaganja.

Taj kajkavski govor imao je svoje čari i bio je tako lijep u svojoj jednostavnosti jer je u njemu bilo mnogo humora i šale koje su tadašnji ljudi imali u izobilju. Osobito su dolazili do izražaja kada su se služili ondašnjim običajima, a pogotovo u starinskim pjesmama. Taj kajkavski jezik vremenom se pretvorio u neki jezik književnog dijalekta, pa iako se i danas čuje negdje koja kajkavska riječ, to ne zvuči tako lijepo kao nekad. Tako se ipak nije izgubio taj naš dragi kaj i neće se nikad izgubiti, jer ima dosta pjesnika u našoj Podravini koji pišu kajkavskim dijalektom i nastavljaju tradiciju svojih djedova i svojih korjena, jer su mnogi potekli iz siromašnih seljačkih obitelji koje su se s vremenom nastanjivale u Koprivnici.

Mnogi stari ljudi bili su nepismeni bez ikakve škole, ali se i među njima našlo natprosječno bistrih umova koji su znali snaći i u novcu i poznavali brojke na satu, bili pripovjedači i zabavljači, svirači na citri, tamburama i guslama, pa su razveseljavali narod koji je bio školovan i učen.

Muškarci su se bavili sađenjem duhana u svojim vrtovima, sušili ga i rezali, te spremali u

posebne posude i škrinjice. Kada su ga trebali, pušili su ga u pipama (lule), ili su u obične novine u komadiće zamatali male smotke da je izgledalo kao cigareta. Bili su zadovoljni i na takav način, jer je bio najjeftiniji. Samo gospoda i trgovci mogli su si priuštiti skupe cigarete i inozemne cigare. U ono vrijeme bilo je nedopustivo da puše žene, a tako je i piće bilo slobodno samo muškarcima koji su se smjeli napiti, pa kod kuće zlostavljati ženu i djecu, dok se ženama zamjeralo ako je malo više popila - odmah su je smatrali pijanicom.

Tih davnih godina život u Koprivnici bio je dosta težak, ali je bilo više zajedništva i pomoći jedan drugome, kada je susjedstvo bilo najveće rodbinstvo. I u veselju i u žalosti, susjed je bio uvijek spreman da priskoči makar u koje doba noći. Trebalo je samo poružiti na obločec.

U Koprivnici je tih godina bilo malo onih koji su imali bicikl i onda su posuđivali od nekog drugog ako bi trebalo ići negdje hitno. Hodalo se pješke svuda gdje je trebalo i nije se ni mislilo da je hodanje teško. Za prijevoz većinom su se služili kravama i kolima, kojima se služilo i u gospodarstvu. Ako je trebalo otići u mlin sa vrećama žita ili u vinograd radi posla, ili kad je bila berba grožđa, opet su tu bile kravice koje su vozile bačve i razne poljodjelske potrebnosti koje su služile za obrađivanje polja.

Na kolima su se vozili iz sela, kad su došli na sajam u Koprivnicu. Na sicu pletenom od šibe sjedio bi gazda koji je tjerao krave. Bilo je i boljih poljoprivrednika koji su držali po par konja pa su sa njima obrađivali polja i kad je trebalo išli na pijac ili za poslom. U Koprivnici su samo bolji gazde koji su se bavili samo poljoprivredom držali konje, a neki su išli za "foringaše", tako da su prevozili teret ako se gradila kuća - ciglu, cement, šljunak i sve ostalo što je trebalo.

Bili su razni majstori, šusteri (postolari) koji su izrađivali nove cipele, krpali i popravljali stare i dotrajale. Cipele su se nosile i po par godina ako su se obnavljale. Posebni postolari bili su čizmari koji su radili samo tu vrstu obuće.

Za kišovitih dana i blata služili su se jakim (Batinim) čizmama, kao i manja školska djeca nosila su u ljetu Batine patike, a u zimi gumene čizmice. Mame su naštrikale domaće čarape od ovčje vune i tako su djeca najjeftinije bila obučena za zimu. Odjelca i kaputiće roditelji su kupovali kod "Tivara", što je oznaka za današnji "Varteks".

Bilo je krojača koji su šivali odjela i kapute za odrasle, a prodavali su i na sajmu, zvali su ih kramari.

Lončari su također prodavali svoje proizvode na sajmu na posebnom mjestu a također i košaraši i metlari. Svega se moglo kupiti za nekoliko dinara jer je tada dinar bio vrijedan novac. U gradusu bili i razni majstori, od pokrivača slamnatih krovova, cimermana, zdenčara, klobučara, užara, do raznih ostalih zanimanja, kao što su kovači, bravari, limari i drugi.

Po ulocama su prolazili prodavači torbari, koji su nosili o vratu obješene posebne torbe sa svakovrsnom sitnom robom kao što su razne gumene trake i kopče, nožići, novčarke, razna ogledala i ogrlice, kao i prstenje. Moglo se pogađati i dosta jeftino dobiti takva sitna roba.

Zagorci i Međimurci prodavali su svoju zemljanu robu na kolima. Stali bi s konjićem usred ulice i vikali, pozivali žene da dođu kupiti. Tada bi dolazile gazdarice i birale štublake za mli-

jeko, zdjele i tanjure, razne lonce i plaćale u novcu ili žitu. Bilo je određeno kolika je mjera bila za pojedine komade koje su plaćale pšenicom.

Također je prolazio u neke dane krpač posuđa, vikao je da ga čuju oni koji su ga trebali da im zakrpa lonce ili kakav lavor koji je bio probušen. Dolazio bi u dvorište i vadio iz svojega torbaka lim, rezao male krpice s kojima bi spretno zabrtvio rupice. Mi djeca smo gledali kako je nadio vodu i isprobavao je li je dobro napravljeno. Mama bi mu dala jesti hranu ostalu od objeda i nešto novca. Suđe se krpalo jer je novo bilo skupo, a zakrpani lavor s promijenjnim dnom trajao je dosta dugo.

Novac se štedio na svaki način i bio je sretan tko ga je imao da se uzdržavaju djeca, pogotovo ako ih je bilo po četvero i više, a samo je otac radio i bila je jedna plaća.

Djeca su nosila odjeću i obuću jedan od drugoga tako dugo dok nije dotrajala. U ljetu su bili bos, samo u nedjelju i kad se išlo u školu nosili bi Batine patike. A i mnoge žene bile su bosonoge kod obavljanja kućnih poslova.

Tako je koprivnica živjela životom kao i svaki manji grad, kada je bilo onih koji su dobro živjeli, a i onih koji su krpali kraj s krajem.

God. 1934. Koprivnica je imala struju, ali ne izvedenu u svakoj kući. Domaćinstva su se služila petrolejskim lampama u kućnim prostorijama, a za staju postojao je ručni lampaš koji se mogao nositi ili staviti na čavao na zidu ili postaviti bilo gdje. Kad se radilo u gospodarstvu i po noći, primjerice za ljuštenja kukuruza, isto tako se upotrebljavao lampaš. Kad je ponestalo petroleja služili su se dušicom. To je bila čaša s vodom i uljem, a u nju se stavio mali križić koji je imao stijen pa je tako zapaljena dušica svijetlila malim plamenom uz koji se moglo raditi samo najosnovnije poslove po kući.

Voda se vukla iz bunara na špulu, sa dugačkim štrikom (konopom) i na kraju s lancem za koji je bila pričvršćena limena kanta za vodu. Štrik se kroz špulu spustio u bunar i kad se kanta napunila vodom vukla se rukom do vrha bunara a tada se istresala voda u kantu za potrebe kuće, ili u drvene škafove iz kojih se napajala stoka. Kod pranja rublja također je trebalo izvući dosta vode za pranje, iskuhavanje i ispiranje. Žene su vadile vodu za kuću i za krave, dok su muškarci nosili hranu, sijeno i slamu za nastir oko stoke. Oni su se brinuli da im budu krave čiste, pa su ih najprije česali ručnim nazubljenim česalom i četkom posebno napravljenom za tu svrhu.

Pošto je Koprivnica bila u ono vrijeme gradić s mnogo ljudi koji su se bavili osim svoje službe i gospodarstvom, na periferiji grada, u svim ulicama, skoro svaka druga kuća imala je kravicu ili dvije, koje su služile za mlijeko i za rad u polju. Mlijeko se nosilo na kante u gradske kuće u velikoj kanti po 5 i više litara, pa je tako svaka gospa u gradu dobila svoj dio. Gazdarice su od novca dobivenih za mlijeko kupovale u trgovinama mješovitom robom potrepštine za kuću, primjerice šećer, kavu, sol ule i sve druge stvari koje su bile potrebne kod kuhanja. Brašno su imale od domaćega žita i pekle su kruh u pećnici ili od zamiješanog i dignutog tijesta, a mi djeca nosili smo kruh na pečenje kod pekara u pokrajnju ulicu. Za dva sata mogli smo doći po pečeni kruh i uz malu naplatu uzeti ga i ponijeti kući.

Kad je u ulicu došao bubnjar, stao je na ugao između kuća i bubnjao tako dugo dok se oko njega skupilo dosta ljudi, a tada bi počeo čitati oglase koje su mu ljudi davali. Tako je

oglasio tko šta prodaje ili kupuje, gdje se mogu dobiti kakve potrepštine za gospodarstvo, kome je pobjeglo prase ili junica, - što je odlučio općinski magistrat i razne druge stvari. Ljudi bi slušali i razilazili se, a bubnjar je otišao u drugu ulicu sa svojim oglasima.

Kroz ulicu su prolazili razni majstori, brusaći noževa, popravljajući kišobrana, a i mnogi nezaposleni radnici i ljudi koji su tražili posao. U parku, na početku, na prvim klupama, moglo se naći radnika koji su se pogađali za par dinara i hranu da idu raditi na polje kad se kopao kukuruz, za pomoć kod košnje sijena ili za vrijeme žetvenih radova. To su bili nadničari koji su se mogli dobiti po potrebi.

U to vrijeme u gradu nije bilo radio aparata, samo bogate kuće su ih imale. U našoj cijeloj ulici imao je samo jedan susjed radio, jer je bio majstor za broždarske vage i druge strojeve bravarskih proizvoda, a za vrijeme mladosti bio je strojar na brodu. Kad je bio sprovod kralju Aleksandru Karađorđeviću, koji je poginuo od atentata u Marselju, u njihovoj velikoj kuhinji skupilo se dosta odraslih ljudi i djece, koji su slušali prijenos sprovoda putem radija. To je bilo nešto posebno za nas obične ljude, pa smo pozorno slušali. Tada si nije mogao nitko u ulici priuštiti takav luksuz, jer mnogi nisu imali struju, a ni mogućnosti da se kupi tako skupa stvar.

Osim glazbe u parku u nedjelju nije bilo ni u gradu glazbenih događaja. Jedino su bila pjevačka društva, koja su nastupala uz tamburaški sastav u Domoljubu, a i to je bila rijetkost. Mužikaši su svirali u gusle i tambure na svatovima i na raznim skupovima kad se nešto slavilo.

Išli su nazdravljati ispod prozora godovnjačama, raznim Baricama, Anama, Katicama, Maričkama i drugim imenjačama. Tada bi se postavili ispod prozora, te bi svirali i pjevali a godovnjača bi otvorila prozor, dala im novaca i flašu s vinom, pa su svirači zahvaljivali i čestitali te pošli kod druge imenjače. To je bio događaj koji se drugi dan prepričavao među susjedima koji su isto slušali svirače. Limena glazba svirala je kod boljih ljudi na sprovodu koji je išao po gradu i ispred groba. Mlađi svijet zabavljao se među sobom uz tambure i gitare pjevajući pjesme i šlagere koji su tada bili u modi.

Svako jutro kroz ulicu prolazio je pekar s malim košićem i prodavao pecivo. Znao je kucati na prozor i tada bi nam mama kupila žemle za kavu, 5 žemli za 2 dinara. Mi djeca smo se veselili kad smo dobili kifle, iako nismo bili željni kolača jer je mama pekla skoro svaki drugi dan kakav dizani kolač, ili možda samo zlevanku, pogotovo kad smo imali radnike koji su radili na vrtu, budući da je tata bio zaposlen na željeznici a mama je većinom vodila gospodarstvo i brigu za nas djecu. Tada žene nisu bile zaposlene, bile su samo domaćice i kućanice.

Osim Ciganki, smjeli su ići u prošnju svi siromašniji ljudi jer nisu dobivali potporu od općine. Tako su dolazili svaki dan ubogari i prosjaci moleći malo hrane ili kruha. Neki su dolazili i po dva puta na tjedan. Bili su poderani, slabo obučeni i ispaćeni ti ljudi kojima smo davali milostinju, kako je tko mogao i što je tko imao. Naša mama nas djecu je učila da imamo smilovanja za te bijedne ljude i znala bi reći: "Radije sto nadijeliti nego jednoga moliti". Bilo je nešto strašno kada su neki ljudi tjerali prosjake i rugali im se i puštali na njih pse.

U pučkoj školi, u trećem i četvrtom razredu, mogao se kupiti časopis "Smilje", u kojem

je bilo raznovrsnih poučnih priča i pjesama, a ondašnjih pjesnika i pripovjedača. U franjevačkom samostanu svaki mjesec mogli smo ići po male knjižice koje su se zvale "Crnče", u kojima se opisivala sva bijeda i život crnačke djece, koja su već tada bila neishranjena i umirala od gladi.

Kada su počele izlaziti prekrasne priče iz svih krajeva svijeta a zvale su se "Tako vam je bilo nekoć", djeca su se rado družila s prekrasnim vilama, divovima i čarobnjacima, te malim dobrim patuljcima.

Izlazile su u svescima i jedva smo čekali da izađe novi svezak. Dječaci su čitali o doživljajima Petra Juranića, mladoga pomorca. Također se sjećam da mi je prva knjiga koju sam čitala zvala "Genoveva", a radilo se o djevojci koja je svašta proživljavala. Kasnije sam čitala knjige koje su moja braća posuđivala u knjižnici, jer im je trebalo za lektiru. Imali smo kod kuće Stoljetni kalendar, Sanjaricu, a djed je imao kalendar sa slikama, kakvo bude vrijeme u koji mjesec i u koji dan, a zvao se Šoštar. Tamo su bile opisane vremenske prilike, primjerice, za kišu kišobran, za sunčani dan sunce, za vjetar posebni znakovi kao i za maglu i za snijeg. Tata je kupovao "Jutarnji list" koji je izlazio svakoga dana.

Prema tome mom opisu, u Koprivnici se čitalo od najranije mladosti, pa do zrelih godina i starosti.

Sve ove knjižice i sveske koje sam navela tiskao je poznati Vinko Vošicki, koji je imao knjižaru i tiskaru u kući gđe. Fišl, židovke na Zrinskom trgu. Vinko Vošicki tiskao je vrijedne knjige i velikim književnicima kao što su bili Krleža, Cesarac i drugi. Ostao je nezaboravljivim starijim Koprivničanima koji ga se sjećaju još i danas.

ROĐENJE DJECE I KUMSTVO

Često bi se mladom bračnom paru godinu dana nakon vjenčanja rodilo prvo dijete. To je bilo željeno dijete, jer je bilo plod ljubavi. Stari ljudi znali su reći: To jim je prva priskrba. Tada bi bilo u kući veselja, pogotovo ako se rodio sin. Mlada majka bi se u porodu izmučila, ali bila sretna kad joj je babica pokazala dijete. Nije postojalo rodilište, pa su žene rađale kod kuće, uz pomoć susjeda i žena koje su se bavile porođajem, babica, kako ih još i danas zovu. Nakon obavljenoga poroda babica bi još dolazila tri dana da pogleda rodilju i je li sve u redu ako je porod bio normalan i dijete zdravo nije više trebala dolaziti, jer su brigu oko djeteta i mlade majke preuzele bake i ostale žene u kući. Poslije poroda majka se odmarala, a dijete bi, okupano i povijeno u povojnom jastuku, zaspalo. Majka rodilje, ili muževa majka, brinuli su se oko rodilje, najprije joj dale piti čaj ili mlijeko a negdje i čašicu rakije da joj prestanu boli koje ostaju nakon poroda. Zatim bi, nakon malo vremena, kad bi se bolovi umirili a dijete počelo plakati, učile kako se dijete doji na prsima ako je došlo mlijeko. Tu je bilo malo muke dok se dijete naučilo sisati, jer je malim ustima moralo vući mlijeko kroz majčinu bradavicu na prsima. Bilo je dobro kad je majka imala mlijeka, a ako nije onda su djetetu davali čaj od kamilice na bočicu, a zatim kravlje mlijeko razrijeđeno vodom. Za objed se kuhala kokoš, tako da rodilja dobije više snage od kokošjeg mesa i juhe.

Zatim je dolazila kuma koju su odredili djetetu i nosila 3 dana jelo i piće za roditelju, zaklanu i očišćenu kokoš i drugo meso, raznovrsne kolače i bocu vina. Rodilja je malo od toga pojela i popila, već su joj pomogli ukućani. Dijete se kupalo u malom drvenom koritu, povijale su se ruke i nogice da budu ravne, a spavalo je u zipki koja se mogla ljuljati da prije zaspi.

Kuma je dijete nosila u crkvu na krštenje. Već prije su se dogovorili kakvo će mu biti ime. Ako je bio dječak dobio je ime po ocu ili djedu, a djevojčica po mami ili baki. Narodna imena slabo su se davala, već najviše po imenu sveca na čiji dan se dijete rodilo. Kod bogatijih slavile su se krstítke kao mala zabavna veselica. Kod siromašnih, i onih koji su već imali djece, nije se slavilo jer je dijete nepoželjno došlo na svijet. Bio je običaj da mlada majka, kada nakon nekoliko dana ustane iz postelje, najprije ide u crkvu da je svećenik blagoslovi, a tek onda je smjela u susjedstvo i kod rođaka u posjete. Bilo je slučajeva kada nije bio normalan porod, a nije bilo babice, da se rodilo dijete koje se ugušilo u porodu, ili je majka toliko iskrvarila da je umrla. Babelnice kako su zvali roditelje, znale su dobiti upalu i groznicu poslije poroda i onda su žene govorile: Hmrla je vu babinju. Tada su mala djeca dosta umirala, jer su morala preboljeti sve dječje bolesti, a nije bilo drugog cjepiva već samo protiv velikih boginja i to u prvoj godini života. Djeca su imala hripavac, vodene kozice, zaušnjake, a obvezatno gripu i prehladu. Ako dijete to nije moglo preboljeti i dobilo upalu pluća te na kraju umrlo, samo u siromašnoj obitelji nije bilo žalosti, jer su govorili: Bog je dal, Bog je zel.

Osim roditelja i braće, između rođaka bili su glavni kumovi. Ako je što trebalo kumovi su si međusobno pomagali jedan drugome u svakom poslu. Ako je trebao savjet, opet su bili kumovi oni koji su se dogovarali kako bi bilo najbolje.

HRANA

U jutro prežgana juha i žganci, prosena kaša, bijela kava sa cukorlinom. Na podne kuhala su se druga jela, kisela repa ili kupus s komadićem mesa ili sušenim kobasicama, krumpir pečen u pećnici, juha od rajčice, grah, rezanci s orasima, sirom ili pekmezom. Mama je u tjednu pekla kuružnjaču ili pogačice, ponekad i buhtle od dizanog tijesta, jer je za nas djecu bio potreban kolač makar bio i jeftiniji. Samo u nedjelju bio bi bolji ručak, kada se kuhala kokoš za juhu, a prilog mesu bio je pire krumpir s umakom od rajčice ili hrena. ponekad se pekla guska, osobito na velike blagdane ili imendane. Tada smo imali uz orehnjaču ili makovnjaču štrudle sa sirom, a isto tako i sitne kolače koje bi mama ispekla koji dan prije.

Za šećer je bilo teško odvajati toliko novca koliko ga je trebalo za bijelu kavu, pa su se žene iz pokrajnjih sela bavile preprodajom cukorlina, što je mama kupovala svaki mjesec, a mjera je bila po svakom naprstku, pa se tako i plaćalo.

Tjedan dana prije Božića, kad bi se klali prasci, koje smo sami othranilivlastitom kukuruзом i bundevama, bilo je kolinje, veselje osobito za nas djecu. Tada bi nam mesar dao mjehur kojeg smo napuhavali. Mesar je napravio krvavice i kobasice. Meso određeno za suše-

nje, i to šunke i slanina, bonceki od lopatica i sve drugo bilo je soljeno i stavljeno u veliko korito. Drugi dan bi mama skuhalo smjesu koja se sastojala od mrkve, češnjaka, papra, lovorovog lista, soli vode i octa, napravila rasul. U tome se meso pacalo 3 tjedna, svaki dan bi se moralo okretati tako dugo dok nije išlo na dimljenje u sušaru. Slanina, koja je bila određena za mast, rezala se u male komadiće i pekla na vatri u posudi dok bi se iscvrla sva mast. Čvarci su se dobivali tiskanjem i cijedenjem u stroju za čvarke. Meso koje je bilo određeno za pečenje nakon soljenja drugi dan mama je pekla u tepsiji, u pećnici, na komade, koliko je bilo potrebno za jedan obrok, te stavljala u veliku posudu i zalila mašču. Tada nije bilo hladnjača ni frižidera pa su se domaćice snalazile načinom da se pečeno meso sačuva u masti. Kad je bilo potrebno izvadio se komad, k tome ispekao krumpir i uz salatu ručak je bio brzo gotov.

Tako se živjelo u Koprivnici u tim davnim vremenima. Život je bio težak jer tada nije bilo strojeva, pa se većinom radilo ručno, ali je u svakom poslu bilo pjesme i humora.

Danas više toga nema, nestalo je zajedništva i druženja, novi život donio je i nove navike. Pa iako se danas bolje živi, ja neću nikad zaboraviti dane koji su davno prošli i ostali u mom sjećanju.

Maca Jambrešić-Štefanić ***Erinnerungen an das alte Koprivnica***

Als ich diesen Text zu schreiben begann, kamen in mir die Bilder aus ferner Vergangenheit auf, aus einer Zeit, als ich jung war. Ich habe versucht, das vergangene Leben und die damaligen Sitten und Gebräuche zu beschreiben. Das war ein schweriges und mühsames Leben, aber zugleich ein schönes in seiner Einfachheit, weil es zu jener Zeit viel Solidarität und gegenseitige Hilfe gab. Es waren Verhältnisse, die in der heutigen Welt, wo man nur nach Besserem und mehr strebt, verlorengegangen sind. Damals gab es keine Unterhaltungsgeräte wie Fernseher, aber die Menschen waren voller Humor und gesellig, so daß man von etwas Besserem auch nicht wußte.

Koprivnica war damals eine kleine Stadt, hatte aber ein großes Herz für alle, die in ihr lebten.